

Ekonomске игре: manipulacije i ekonomska pozadina velikih sportskih natjecanja

Vuletić, Franka

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics and Business in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:145:939408>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-12**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera

Ekonomski fakultet u Osijeku

Sveučilišni prijediplomski studij Ekonomija i poslovna ekonomija

Franka Vuletić

**EKONOMSKE IGRE: MANIPULACIJE I EKONOMSKA
POZADINA VELIKIH SPORTSKIH NATJECANJA**

Završni rad

Osijek, 2024.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Sveučilišni prijediplomski studij Ekonomija i poslovna ekonomija

Franka Vuletić

**EKONOMSKE IGRE: MANIPULACIJE I EKONOMSKA
POZADINA VELIKIH SPORTSKIH NATJECANJA**

Završni rad

Kolegij: Makroekonomija

JMBAG: 0010238375

e-mail: fvuletic@efos.hr

Mentor: prof. dr. sc. Đula Borožan

Osijek, 2024.

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek

Faculty of Economics and Business in Osijek

University Undergraduate Study Programme Economics and Business

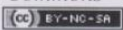
Franka Vuletić

**GAME OF ECONOMICS: MANIPULATIONS AND THE
ECONOMIC BACKGROUND OF MAJOR SPORTS EVENTS**

Final paper

Osijek, 2024

IZJAVA
O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI,
PRAVU PRIJENOSA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA,
SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA
I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ZAVRŠNI
(navesti vrstu rada: završni/diplomski/specijalistički/doktorski) rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na vlastitim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom *Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska*.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna trajnom pohranjivanju i objavljivanju mog rada u Institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, Repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom Repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti, NN 119/2022).
4. Izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan s dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice: Franka Vuletić

JMBAG: 0010238375

OIB: 89774330369

e-mail za kontakt: franka.vuletic11@gmail.com

Naziv studija: Sveučilišni prijediplomski studij Ekonomija i poslovna ekonomija

Naslov rada: Ekonomske igre: manipulacije i ekonomska pozadina velikih sportskih natjecanja

Mentor/mentorica rada: prof. dr. sc. Đula Borozan

U Osijeku, 28.08.2024.godine

Potpis _____

Franka Vuletic

Ekonomске igre: manipulacije i ekonomska pozadina velikih sportskih natjecanja

SAŽETAK

Sport je odavno prestao biti samo hobi te njegov ekonomski značaj samo raste. U ovom je završnom radu istražena veza između sporta i ekonomije kroz analizu njegovog doprinosa bruto domaćem proizvodu, stvaranju radnih mjesta i promicanju ekonomske diversifikacije. Za države u razvoju sport može poslužiti i kao alat za brendiranje i jačanje globalne slike. Sve popularniji *sportswashing*, korištenje sporta kako bi se promijenio ugled i maknula pažnja od kontroverznih politika, goruća je tema u svijetu sporta. Mediji često miješaju izraze *sportswashing* i *soft power* koji predstavlja sposobnost zemlje da utječe na globalno mišljenje putem kulture, vrijednosti i diplomacije. U ovom je radu također objašnjena razlika između navedenih pojmova te je ista ilustrirana primjerima izabраниh država Bliskog istoka. Velika sportska natjecanja poput Fifa svjetskog nogometnog prvenstva, Olimpijskih igara i Velike nagrade Formule 1 na glamurozan način predstavljaju veličinu koju je sport dosegao. Velika ulaganja i masovna posjećenost doprinose gospodarskom rastu i međunarodnoj vidljivosti zemlji domaćinu takvih događaja. Sve to dolazi i uz svoju cijenu koja nerijetko premašuje devetoznamenaste brojeve. U radu je postavljeno pitanje isplativosti održavanja velikih sportskih natjecanja za zemlju domaćina, a u traganju za odgovorom istraženi su slučajevi Olimpijskih igara i Velike nagrade Formule 1. Ekonomija je znanost koja se bavi brojevima, a u ovom slučaju ulogu igraju stvari koje se ne mogu brojčano mjeriti; utjecaj, moć i zavaravanje.

Ključne riječi: sportska industrija, sportswashing, soft power, sportska natjecanja, ekonomski učinci

Game of Economics: manipulations and the economic background of major sports events

ABSTRACT

Sport has long ceased to be just a hobby, and its economic significance continues to grow. This final paper explores the relationship between sports and the economy by analyzing its contribution to gross domestic product, job creation and the promotion of economic diversification. For developing countries, sports can also serve as a tool for branding and enhancing their global image. The increasingly popular concept of "sportswashing", the use of sports to change reputation and divert attention from controversial policies, is a burning topic in the world of sports. The media often confuse the terms sportswashing and soft power, the latter representing a country's ability to influence global opinion through culture, values and diplomacy. This paper also explains the difference between these concepts, illustrated with examples from selected Middle Eastern countries. Major sporting events like the FIFA World Cup, the Olympic Games and the Formula 1 Grand Prix glamorously showcase the magnitude that sport has reached. Large investments and massive attendance contribute to economic growth and the international visibility of the host country for such events. All of this comes at a cost, often exceeding nine-digit figures. The paper raises the question of whether hosting large sporting events is profitable for the host country, and in search of an answer, the cases of the Olympic Games and the Formula 1 Grand Prix were examined. Economics is a science that deals with numbers, but in this case, factors that cannot be quantitatively measured play a role such as influence, power and deception.

Keywords: sports industry, sportswashing, soft power, sporting events, economic effects

Sadržaj

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA RADA	2
3. SPORT I EKONOMIJA	3
3.1. Ekonomski značaj sporta kroz BDP i utjecaj na razvoj infrastrukture	3
3.2. Zapošljavanje i tržište rada u sportskoj industriji	5
3.3. Sport kao ekonomska diversifikacija	6
4. SPOTSWASHING	9
4.1. Definicija i povijesni kontekst	9
4.2. Soft Power i diplomacija	11
4.3. Sportswashing u današnje vrijeme	13
4.4. Primjer Bliskog istoka	14
5. ISPLATIVOST VELIKIH SPORTSKIH NATJECANJA ZA ZEMLJU DOMAĆINA	16
5.1. Olimpijske igre	16
5.1.1. Povijesni pregled.....	16
5.1.2. Troškovi organizacije.....	18
5.1.3. Koristi za zemlju domaćina	20
5.1.4. Budućnost Olimpijskih igara	21
5.2. Formula 1	23
6. ZAKLJUČAK	25
LITERATURA	26
POPIS TABLICA	33
POPIS GRAFIKONA	34

1. UVOD

Uz sport se vežu velike koristi za život ljudi, od poboljšanja fizičkog i psihičkog zdravlja do socijalnog aspekta u kojem isti spaja ljude bilo u bavljenju sportom ili gledanju istog. Mnogi ljudi su emocionalno vezani za sport pa tako teško prihvaćaju loše rezultate timova za koje navijaju, a pobjede slave srčano i glasno. Uz svu sreću i koristi koje sport donosi, teško je zamisliti da postoji i ona druga, mračnija strana. Međutim, kako je rasla popularnost sporta, rasla je i količina novca koju je sport generirao. Danas je normalno da su vrhunski sportaši jedni od najplaćenijih ljudi, a troškove organizacije velikih sportskih natjecanja običan čovjek ne može ni zamisliti. Zbog te velike cijene organizacije natjecanja, novac je počeo imati sve značajniju ulogu u donošenju odluka gdje i tko organizira velika sportska natjecanja.

Malo koja zemlja si može priuštiti organizirati najveća sportska natjecanja kao što su Olimpijske igre i Fifa svjetsko nogometno prvenstvo te se postavlja pitanje kako se to i njima isplati. Zemlje poput Katara, koji je organizirao Fifa svjetsko nogometno prvenstvo 2022. godine i Saudijske Arabije, koja je u samo posljednjih pet godina potrošila nekoliko milijardi eura na sportska ulaganja i organiziranja sportskih natjecanja, ne očekuju povrat svoje investicije u novcu. Ovaj rad želi ukazati kako cilj Katara i Saudijske Arabije vjerojatno nije samo ostvariti ekonomsku korist, nego predstaviti se svijetu u najboljem svijetlu. Takva praksa se naziva *sportswashing*, globalno popularan trend u kojem države koriste sport za uljepšavanje reputacije i skrivanja unutarnjih problema. U svijetu sporta o *sportswashingu* se češće počelo pričati unazad pet godina, a prema Bergkvistu i Skeiseid (2024) vrhunac je bio 2021. i 2022. godine pred početak Fifa svjetskog nogometnog prvenstva u Kataru. Kako bi pokazao ekonomski značaj sporta, ovaj završni rad prvo uspoređuje ekonomiju i sport te njihovu povezanost kroz bruto domaći proizvod, stvaranje radnih mjesta i korištenje sporta kao ekonomske diversifikacije. Tijekom pregleda *sportswashinga*, rad će ga usporediti sa *soft power* i obraditi kroz primjere s Bliskog istoka. Za kraj, rad će istražiti isplativost velikih sportskih natjecanja, stavljajući fokus na Olimpijske igre i Veliku nagradu Formule 1.

2. METODOLOGIJA RADA

Ovaj rad podijeljen je na tri dijela. Započinje s opisivanjem odnosa sporta i ekonomije te ga opisuje kroz bruto domaći proizvod, zaposlenost i ekonomsku diversifikaciju. Za ekonomsku diversifikaciju je korišten primjer Saudijske Arabije koja time uvodi rad u sljedeću temu; *sportswashing*. *Sportswashing* je prvo definiran te je opisan povijesni kontekst koji je doveo do *sportswashinga*. Definiciju rad argumentira primjerima Bliskog istoka te opisuje zašto *sportswashing* nije *soft power*. Za kraj ovaj rad želi istražiti isplativost velikih sportskih natjecanja, dok je poseban značaj stavljen na Olimpijske igre za koje su istražene koristi i troškovi održavanja. Rad daje povijesni kontekst Olimpijskih igara te daje svoje mišljenje za budućnost koja ih čeka. Osim Olimpijskih igara, rad istražuje i isplativost organiziranja Velike nagrade Formule 1.

Stručna literatura korištena pri pisanju rada raspoloživa je u knjižnici Ekonomskog fakulteta u Osijeku i online. Budući da je *sportswashing* relativno nov pojam i zbog pokušaja korištenja što relevantnijih podataka, većina literature je na engleskom jeziku.

Prilikom izrade ovog rada korišten je povijesni metodološki pristup u prikupljanju, istraživanju te interpretaciji teorijskih podataka prateći razvoj *sportswashinga* i promijene u troškovima održavanja velikih sportskih natjecanja. Analizirana je stručna literatura uz pomoć koje su deskriptivnom metodom objašnjeni izrazi *sportswashing*, *soft power* i ekonomska diversifikacija. Radi boljeg razumijevanja teme, rad je kroz metodu analize podijeljen u dijelove koji zajedno pričaju priču o sportu, ekonomiji i velikim sportskim natjecanjima. Svi obrađeni pojmovi sažeti su u povezanu cjelinu u zaključku ovog rada.

3. SPORT I EKONOMIJA

3.1. Ekonomski značaj sporta kroz BDP i utjecaj na razvoj infrastrukture

Sport je jedan od najpopularnijih hobija na svijetu, a sportska natjecanja su među najgledanijim globalnim programima. Sva pažnja koja se pruža sportu mu je podigla vrijednost i utjecaj kako politički tako i ekonomski. Ali kako ga najbolje izmjeriti? Ovaj rad kreće od najpoznatije ekonomske mjere; bruto domaćeg proizvoda (BDP). BDP jedan je od glavnih pokazatelja uspješnosti gospodarstva te izražava vrijednost finalnih proizvoda i usluga proizvedenih u državi u određenom vremenskom periodu, najčešće u razdoblju od jedne godine.

Europska komisija (2018) je objavila istraživanje o vrijednosti sporta u BDP-u zemalja članica Europske unije. Istraživanje se temelji na podacima iz 2012. godine, a pokazuju kako je sport činio 2,12% BDP-a zemalja članica Europske unije ili 279,7 milijardi eura. Ukupno je 42 sektora koji su povezani sa sportom i doprinose BDP-u. Tablica 1 pokazuje pet sektora koji najviše utječu na BDP. Prve na listi su edukacijske usluge sportskog obrazovanja. Taj sportski sektor doprinosi više od 51 milijardu eura BDP-a što čini 0,39% od ukupnog BDP-a. Drugi najveći sektor su sportske usluge što podrazumijeva upravljanje sportskim objektima, sportskim klubovima, klubovima za fitnes i promociju sportaša. Oni čine 0,33% BDP-a zemalja Europske unije sa preko 43 milijarde eura. Usluge javne uprave i obrane i usluge obveznog socijalnog osiguranja doprinose 32,2 milijarde eura BDP-u, što čini 0,24% ukupnog BDP-a. Top pet zatvaraju usluge smještaja i prehrane sa 0,18% te maloprodaja sa 0,15% BDP-a. Značajnu ulogu u spomenutim sektorima ima sportski turizam koji potiče dodatnu potrošnju. Europska komisija (2018) navodi podatke razvrstane po državama članicama Europske unije pa je lako zaključiti kojima sport igra veliku ekonomsku ulogu. Prednjači Austrija kojoj sport čini 4,12% udjela BDP-a što je više od 13 milijardi eura. Slijede ju Njemačka s 3,90% i Poljska s 2,30% BDP-a. Na drugom kraju tablice s najmanjim udjelom u BDP-u su Latvija s 0,64% i Bugarska s 0,80% BDP-a. Hrvatska se nalazi u sredini te tablice s 1,54% BDP-a vezanih uz sport.

Poredak	Roba i usluge	BDP u milijunima eura	Udio ukupnog BDP-a
1.	Edukacijske usluge	51,237	0,39%
2.	Sportske usluge	43,075	0,33%
3.	Usluge javne uprave i obrane; usluge obveznog socijalnog osiguranja	32,244	0,24%
4.	Usluge smještaja i prehrane	23,217	0,18%
5.	Usluge trgovine na malo, osim motornih vozila i motocikala	19,868	0,15%

Tablica 1: Pet sektora koji najviše utječu na BDP u Europskoj uniji

Izvor: Europska komisija (2018).

Osim što čini značajan dio BDP-a, sport ima utjecaj i na razvoj infrastrukture. Velika motivacija za izgradnju sportskih objekata je održavanje velikih sportskih natjecanja. Osim izgradnje sportskih terena i vezanih objekata, sportska natjecanja potiču i razvoj javnog prijevoza, smještajnih kapaciteta i javnih prostora. Primjerice, sportska manifestacija koja je pokrenula značajnu obnovu grada Zagreba bilo je domaćinstvo Ljetne univerzijade 1987. „Tijekom dvije godine, koliko su trajale pripreme za sportsko natjecanje, Zagreb je promijenio svoje vizure. U to su vrijeme izgrađeni Košarkaški centar Dražen Petrović, Zimsko plivalište Mladost, a uređeni su ŠRC Jarun¹, Dom sportova, maksimirski stadion, dotrajali sportski kompleks na Šalati te muzej Mimara. Preuređeni su Trg bana Jelačića, Tkalčićeva ulica te studentski domovi Cvjetno naselje i Stjepan Radić.“ (Bogdan, 2016). Na Univerzijadi je sudjelovalo preko 6000 natjecatelja iz 122 države što ju čini jedinom od najvećih sportskih događaja održanih u Zagrebu.

Sportski događaji utječu i na razvoj javnog prijevoza pa tako Christou (2022) navodi kako je za potrebe Svjetskog nogometnog prvenstva u Kataru 2022. u Dohi izgrađen cijeli metro sustav. Doha Metro započeo je s radom 2019. godine, devet godine nakon što su osigurali domaćinstvo Svjetskog nogometnog prvenstva za 2022. godinu. Metro ima 3 linije s 37 stanica koje povezuju 5 od 8 stadiona koji su bili korišteni na prvenstvu.

¹ Športsko–rekreacijski centar Jarun

Sve te investicije poslužiti će građanima i nakon završetka natjecanja te povećati njihov životni standard. Uz pametne investicije i razvoj infrastrukture, sportska natjecanja mogu pokrenuti dugo iščekivane promjene i unaprijediti živote domaćeg stanovništva.

3.2. Zapošljavanje i tržište rada u sportskoj industriji

Kada se priča o utjecaju sporta na ekonomiju, jedna od prvih stvari koje treba proučiti je zaposlenost. Sportom se ne bave samo sportaši nego on uz sebe veže veliki broj ljudi i zanimanja koji osiguravaju njegovo nesmetano održavanje. Eurostat (2022) donosi podatke koji pokazuju kako je 1,5 milijuna ljudi bilo zaposleno u sportskoj industriji na području Europske unije. Ta brojka čini 0.8% od totalnog broja zaposlenog stanovništva što nije zanemariv postotak. U Tablici 2 Eurostat (2024) dijeli zaposlene u sportskoj industriji prema spolu, dobi i razini obrazovanja. Ti podatci su također uspoređeni s brojem svih zaposlenih građana Europske unije. Muškarci i žene dobro pariraju u broju zaposlenih u sportskoj industriji, ali ipak je muškaraca malo više s 54,6% naspram žena kojih je 45,4%. Ti podaci preslikavaju stanje u ukupnom broju svih zaposlenih u kojem ima 53,7% muškaraca i 46,3% žena. Većina zaposlenih u sportskoj industriji ima između 30 i 64 godina, njih 62,4%. Druga najzastupljenija skupina su mladi od 15 do 29 godina (34,6%), a samo 3,1% zaposlenih u sportskoj industriji je starije od 65 godina. Sportska industrija zapošljava više mladih u usporedbi sa sveukupnom zaposlenošću; 34,6% zaposlenih u sportskoj industriji u usporedbi sa 17,3% mladih ukupno zaposlenih.

Razina obrazovanja je mjerena prema Međunarodnoj standardnoj klasifikaciji obrazovanja poznatoj i kao ISCED. Eurostat (2023) opisuje ISCED kao mjeru koja klasificira obrazovanje u tri kategorije i u 8 razina. Razine od 0 do 2 pripadaju kategoriji niskog obrazovanja. U kategoriji srednjeg obrazovanja su razine 3 i 4, a razine od 5 do 8 pripadaju kategoriji visokog obrazovanja. Elezović i Bosnić (2021) interpretiraju ISCED kategorije obrazovanja u hrvatski obrazovni sustav te pojašnjavaju kako ISCED razina 1 i 2 odgovara završenoj osnovnoj školi u Republici Hrvatskoj. Razina 3 predstavlja završeno srednjoškolsko obrazovanje, dok razine od 5 do 8 odgovaraju visokoj stručnoj spremi. Najveći postotak zaposlenih u sportskoj industriji, njih 46%, ima srednju stručnu spremu, dok onih s visokom stručnom spremom ima čak 39,5%. Ostalih 14,4% zaposlenih čine ljudi s nižom stručnom spremom, što se podudara s podacima za sveukupnu zaposlenost.

Sociodemografske karakteristike		Broj ljudi zaposlenih u sportskoj industriji	Postotak ljudi zaposlenih ...	
			u sportu	ukupno svi zaposleni
		U tisućama	%	
Ukupno		1513		
Spol	Žene	687	45,4	46,3
	Muškarci	826	54,6	53,7
Dob	15-29	523	34,6	17,3
	30-64	944	62,4	79,9
	65+	46	3,1	2,8
Razina obrazovanja	NSS	218	14,4	16,5
	SSS	696	46,0	46,2
	VSS	597	39,5	37,1

Tablica 2: Zaposleni u sportskoj industriji u Europskoj uniji u 2023. godini

Izvor: Eurostat (2024)

3.3. Sport kao ekonomska diversifikacija

Diversifikacija je rješenje i put ka uspjehu za mnoga financijska pitanja pojedinca, a njom bi se trebale koristiti i države. Glavne prednosti diversifikacije prema Dhir i Dhir (2015) su smanjenje rizika i povećanje potencijalne zarade, a najčešće se koristi uz investiranje, štednju i izvore prihoda. Diversifikacija govori kako bi trebali uložiti u više različitih dionica, štednju držati u drugačijim oblicima poput novca, nekretnina ili zlata te predlaže više izvora prihoda. Sva ta rješenja su na prvu jednostavna i logična, a mogu se izvući i iz narodne poslovice: *Ne stavljaš sva jaja u istu košaru*. Osim pojedincima za osobne financijske ciljeve, diversifikacija je nužna i velikim organizacijama i državama. OECD/WTO (2019) definira ekonomsku diversifikaciju kao pomak prema sadržajnijoj strukturi domaće proizvodnje i trgovine s ciljem

povećanja produktivnosti, stvaranja radnih mjesta i osiguravanja temelja za održivi rast koji smanjuje siromaštvo. Prema danoj definiciji, diversifikacija donosi samo koristi pa se postavlja pitanje zašto ju svi već ne koriste. „Diversifikacija se stoga čini poželjnom, ali postoji samo ograničena analiza o tome koji su aspekti diversifikacije važni, pod kojim uvjetima je poželjna i kako ju je najbolje promovirati“ (Pageorgiou i dr. 2014). Na prvu, jednostavno rješenje ispada kompleksnije od očekivanog. Kao i u svemu, ekonomska diversifikacija mora biti pomno osmišljena kako bi dala maksimalne rezultate i ostvarila zacrtane ciljeve.

Mnogo država svijeta može služiti kao primjer onih kojima je potrebna ekonomska diversifikacija kako bi osigurale sigurnu i stabilnu budućnost, a jedna od najzanimljivijih je Saudijska Arabija. Long (1979) opisuje 1938. godinu kao godinu koja je zauvijek promijenila budućnost Saudijske Arabije. Te godine su prvi puta našli naftu na svom teritoriju. Tada je krenula strmovita transformacija Saudijske Arabije u ekonomsku, ali i političku silu. Ross (2017) identificira zemlje izvoznice nafte i plina kao one kojima se najviše savjetuje da diversificiraju svoja gospodarstva kako bi se zaštitile od volatilnosti cijena roba, stvorile nova radna mjesta izvan sektora nafte i pripremile se za buduće iscrpljivanje resursa. Prema podacima Svjetske banke (2021) 1979. godine prihod od nafte je činio čak 87,1% BDP-a Saudijske Arabije, a u 2021. godini taj broj se smanjio na 23,7%.

Saudijska Arabija je na vrijeme prepoznala svoju ovisnost o nafti i unazad 20 godina ubrzano radi na ekonomskoj diversifikaciji. Svoje planove su ujediniili u projekt nazvan *Saudi Vision 2030* koji na 84 stranice opisuje detaljan plan kako se odmaknuti od ovisnosti o izvozu nafte. Zanimljivo rješenje do kojeg su došli, navodi Vision 2030. (n.d.), je sport. Žele se brendirati kao glavna destinacija za sve najveće sportske događaje. Plan je objavljen 2016. godine, a već sada se mogu pohvaliti uspješnim rezultatima. Među njima Davis i dr. (2023) ističu kupnju premjerligaškog kluba Newcastle u listopadu 2021. godine, a iste godine osnovali su i LIV golf; profesionalni muški turnir u golfu koji je odmah privukao neke od najvećih zvijezda kao što su Dustin Johnson, Martin Kaymer i Lee Westwood. Saudijska Arabija je bila zaposlena 2021. godine jer su osim nogometa i golfa osigurali pobjedu na rastućem tržištu Formule 1. Velika nagrada Saudijske Arabije je produžila ugovor s Formulom 1 i ostaje na kalendaru natjecanja do 2030. godine. Osim domaćinstva utrke, Saudijska Arabija je kroz državnu tvrtku Aramco postala globalni partner Formule 1 i tako došla na ekrane više od 500 milijuna fanova diljem svijeta. Također su sponzor Aston Martin Racingu, koji je ušao u sezonu 2022. službenog naziva Aston Martin Aramco Cognizant Formula 1 Team. Osim Formule 1,

Saudijska Arabija je posljednjih godina ulagala u druga područja moto sporta sa sporazumima o domaćinstvu Formule E, Extreme E i relija Dakar.

Sve svoje investicije Saudijska Arabija provodi kroz Javni investicijski fond (*Public Investment Fund*). Na svojim službenim stranicama Fond (n.d.) se opisuje kao katalizator Vizije 2030 koji pokreće rast novih sektora, tvrtki i radnih mjesta. Opisuje se kao globalno utjecajan investitor koji ima investicijski portfelj svjetske klase s fokusom na održiva ulaganja, kako na domaćem tako i na međunarodnom planu. Jedan od projekta kojima se bavi Vizija 2030 je izgradnja gradova NEOM i Qiddiya, a u oba su uključeni planovi za sportske objekte koji mogu ugostiti globalna natjecanja. Uz izgradnju navedenih gradova, fokus se stavlja na sport i zabavu putem Programa kvalitete života. Program kojeg je objavila Saudijska Arabija (2022) uključuje 10 ciljeva, među njima su: promicanje sportskih aktivnosti u zajednici; postizanje izvrsnosti u nekoliko sportova na regionalnoj i međunarodnoj razini i razvoj i diversifikacija mogućnosti zabave kako bi se zadovoljile potrebe stanovništva.

Sport više nije dječja igra i može biti unosan posao posebice nogomet kojeg je istražio Deloitte (2022.) i zaključio da nogomet na europskom tržištu ostvaruje prihod od 27,6 milijardi eura. Saudijska Arabija je prepoznala upravo nogomet kao sredstvo s kojima će ostvariti navedene ciljeve te je postala domaćin španjolskog Superkupa, domaćin FIFA Svjetskog klupskog prvenstva 2023., a planira se kandidirati i za domaćinstvo Svjetskog nogometnog prvenstva 2034. Osim što ulažu u međunarodna natjecanja, Jude Sam (2023) opisuje kako je u lipnju 2023. godine Javni investicijski fond preuzeo četiri vodeća kluba u Saudijskoj Arabiji; Al-Ittihad, Al-Nassr, Al-Hilal i Al-Ahli što je potaklo puno igrača i trenera iz europskih klubova da se pridruže Saudijskoj ligi. Transfer koji je šokirao nogometni svijet bio je odlazak najboljeg nogometaša današnjice Cristiana Ronalda u saudijski Al-Nassr. S njegovim dolaskom liga se dodatno popularizirala i po prvi puta djeca po ulicama europskih gradova nose dresove saudijskog kluba.

Zbog velikih ulaganja u sport i sportske događaje, Saudijska Arabija je često bivala optuženom za *sportswashing*, odnosno za korištenje sporta kako bi popravila ugled u očima domaće i međunarodne publike. Saudijski princ Mohammed bin Salman dao je zanimljiv intervju u kojem je prokomentirao navedene optužbe. „Ako će *sportswashing* povećati moj BDP za jedan posto, onda ću se nastaviti baviti *sportswashingom*. Baš me briga. Jedan posto rasta BDP-a od sporta i ja ciljам na još jedan i pol posto - zovite to kako hoćete, mi ćemo dobiti tih jedan i pol posto“ (Aitken 2023). Iako je Saudijska Arabija priznala kako ulaže u sport zbog ekonomske

diversifikacije, svjetski mediji ju i dalje optužuju za *sportswashing*. Istina je, vjerojatno, da su obje strane u pravu, Saudijska Arabija osim ekonomske diversifikacije i probitka kroz sport dobiva utjecaj i priliku za promjenu reputacije te iskorištava *sportswashing* u svakom smislu riječi.

4. SPOTSWASHING

4.1. Definicija i povijesni kontekst

Sportswashing je relativno novi izraz u svjetskim medijima koji još nije ni dobio hrvatski prijevod. Manjak prijevoda ni ne čudi jer je još teže naći samu definiciju. U malobrojnoj literaturi koja se bavi izrazom *sportswashinga*, autori oprezno 'plešu' oko definicije. Grix i dr. (2022) objašnjavaju kako je nedostatak kritičnosti u velikom dijelu onoga što je napisano o očitoj zlouporabi sporta i sportskih događaja od strane država koje imaju puno toga za 'oprati' povezan s predodžbama o 'neutralnosti' među istraživačima ili s novcem; pripadnike akademske zajednice u mnogim zemljama često se podsjeća da ne 'uznemiruju' potencijalne financijere, s obzirom na to da sveučilišta sve više njeguju bliske suradnje s inozemnim institucijama, od kojih nisu sve iz država s besprijevnim ljudskim pravima. Skey (2022) također naglašava kako postoji ograničena akademska rasprava o izrazu *sportswashing* te nema održive analize o tome što bi on mogao ponuditi znanstvenicima. Međutim to ne bi trebalo obeshrabriti u njegovom proučavanju jer se samo s boljim upoznavanjem njegovih mogućnosti može smanjiti njegov utjecaj. Chadwick (2020) upozorava kako će se bez sofisticiranije analize i dinamičnije rasprave prilično lijeno označavanje nedvojbeno nastaviti, a one zemlje koje se uključe u korištenje *sportswashinga* vjerojatnije s time i izvući.

Ipak, mnogi znanstvenici se trude dati svoju definiciju *sportswashinga*, a njihovi pristupi se međusobno razlikuju. Jedna od definicija opisuje *sportswashing* kao „fenomen u kojem politički čelnici koriste sport kako bi se prikazali važnima ili legitimnima na svjetskoj pozornici dok potiču nacionalizam i skreću pozornost s kroničnih društvenih problema i problema s ljudskim pravima u domovini“ (Boykoff, 2022). Ova definicija daje uvid u značenje i cilj *sportswashinga*, ali ga ograničava sa svojim neopreznim izborom riječi. Novu definiciju donosi Nober (2022) koji opisuje *sportswashing* kao korištenje sportskih događaja kako bi se odvratila pažnja od negativnih međunarodnih mišljenja. Ni ona ne opisuje sveukupnost *sportswashinga*,

ali ostavlja više prostora za interpretaciju tko, kako i na koga utječe *sportswashing*. Osim političkih čelnika i država, *sportswashingom* se koriste korporacije, vlade, udruge i pojedinci kako bi poboljšali ugled u očima domaćeg ili stranog stanovništva, medija ili drugih država.

Nema granica razlozima korištenja *sportswashinga*; od pokušaja skrivanja manjka ljudskih prava do širenja propagande o jedinstvu i savršenom političkom vođi. Izraz za ovu nimalo bezazlenu praksu je relativno nov, a prvi put se spominje na društvenoj mreži Twitter 2012. godine kada je korisnik @Jinjirrie objavio „Velika podrška Arapskom sportskom vijeću, koje bojkotira Adidas zbog *sportswashinga* Jeruzalemskog maratona“ (Oxford English Dictionary 2022). Izraz je ponovno korišten već 2015. godine kada ga je braniteljica za ljudska prava Gulnara Akhundova upotrijebila u članku za The Independent o Europskim igrama u Bakuu 2015., tvrdeći da „PR stroj koristi sport kako bi gurnuo ljudska prava pod tepih“ i opisujući kako se „tiranski, korumpirani režimi natječu za domaćinstvo velikih sportskih događaja u nadi da će ih iskoristiti kao propagandu.“ (Akhundova 2015).

Nogomet kao 'najvažnija sporedna stvar na svijetu' dodatno je popularizirao izraz 2018. godine kada ga se spominjalo sa Svjetskim nogometnim prvenstvom u Rusiji i s turnejom engleskog nogometnog kluba Leeds Uniteda po Myanmaru, a Mutter (2022) navodi kako je korišten i s izraelskim domaćinstvom prvog dijela biciklističke utrke Giro d'Italia. Svi ti događaji bili su samo uvod za 2021. godinu u kojoj je *sportswashing* doživio svoj vrhunac ponajviše zbog Svjetskog nogometnog prvenstva u Kataru održanog 2022. godine. Jezično vijeće Norveške (2021) proglasio je *sportswashing* riječju godine za 2021., a već novinar Karim Zidan (2022) opisuje za The Guardian 2022. godinu kao potencijalno najveću godinu *sportswashinga*.

Do kad će popularnost *sportswashinga* rasti teško je predvidjeti, ali iako se izraz koristi unazad desetak godina ne smije se biti u zabludi da je tek tada i prvi put primijenjen. Lenkin (2023) navodi nekoliko primjera za to. U definiciju *sportswashinga* spadaju i drevne Olimpijske igre u Grčkoj 416. g. pr. Kr. koje je Atena iskoristila kako bi s uspjehom na Igrama narod zaboravio na neuspjeh u ratu sa Spartom. *Sportswashingom* se koristila i nacistička Njemačka na čelu s Adolfom Hitlerom u organizaciji Olimpijskih igara u Berlinu 1936. godine. Kako bi bolje proširili propagandu, pokrenuli su tradiciju koja se koristi i danas. Nošenje štafete olimpijske baklje od planine Olimp u Grčkoj do Olimpijskog stadiona u Berlinu omogućilo je Hitleru da usmjeri nacističku propagandu kroz srednju i jugoistočnu Europu, ključne zone nacističkih geopolitičkih ambicija. Elsborg (2022) opisuje Olimpijske igre u Berlinu 1936. godine kao priliku za veliku proslavu na kojoj bi se zemlja domaćin mogla predstaviti kao miroljubiva i

radna nacija te utjecati na cijelu generaciju mladih elitnih sportaša, vođa i novinara, a Hitler je u tome i uspio. Reći da su Olimpijske igre bile uspjeh ne bi bila dovoljno jaka riječ. Hitlera su hvalili na sve strane, a o blagostanju njemačkih građana su prenosili svi strani mediji. Vrhunac Hitlerove popularnosti došao je 1938. godine kada ga je časopis Time proglasio osobom godine.

Lako je danas gledati koje su bile posljedice *sportswashinga* i suditi o uspješnosti i utjecaju koji je imao. U sportskom svijetu se i danas organiziraju događaji koje se povezuje sa *sportswashingom*, a prije uživanja u nekom sportskom natjecanju treba se zapitati tko i što se skriva s ovim događajem.

4.2. Soft Power i diplomacija

Tradicionalno test velike moći bio je rat u kojem su države mogle pokazati svu svoju snagu. Nye Jr (1990) objašnjava kako danas definicija moći gubi svoj naglasak na vojnoj sili i osvajanju, a sve značajniju ulogu imaju razvoj tehnologije, obrazovanje i ekonomski rast. Moć je definirana kao „mogućnost pojedinaca i skupina da nametnu svoju volju drugima; sposobnost proizvodnja promjena u društvenom životu“ (Hrvatska enciklopedija, n.d.). Nametanje svoje volje drugima se većinom kroz povijest odvijalo vojnim akcijama i ratom koji se još nazivaju hard power, a u današnje vrijeme se sve više priča o *soft power* ili mekoj moći. Oni koji ispričaju najbolju priču dobit će podršku i utjecaj. Danas se države pokušavaju povezati kroz prepoznavanje kulture, političkih vrijednosti i vanjske politike. Meka moć se temelji na psihologiji i inteligenciji, a Saaida (2023) ju opisuje kao sposobnost zemlje da utječe na druge kroz ideje, vrijednosti i ideologije.

Sport privlači milijune gledatelja svake godine što ga čini snažnim sredstvom za stjecanje i pokazivanje meke moći. Amara (2017) ističe kako se ulaganje u sport zemljama Bliskog Istoka uvelike isplati budući da ostvaruju značajan utjecaj u procesu donošenja odluka o međunarodnim sportskim natjecanjima. Među zemljama Bliskog Istoka popularan je pristup stjecanju meke moći kroz ulaganje u sportska tržišta izvan Arapskog poluotoka. Primjera za to ima mnogo, a Ulrichsen (2023) navodi državne aviokompanije poput Etihad Airways i Emirates iz Ujedinjenih Arapskih Emirata te Qatar Airways koje sponzoriraju velike europske nogometne klubove kao što su Manchester City, Arsenal te Paris Saint-Germain. O jačini

sponzorstva govori činjenica da Manchester City odigrava svoje domaće utakmice na stadionu Etihad, a Arsenal na Emirates stadionu.

Osim ulaganja u sportske timove, zemlje Bliskog Istoka značajno ulažu u sportske događaje i pokušaje za održavanje istih. Najbolji primjer je Katar koji je 2022. godine bio domaćin Fifa svjetskog nogometnog prvenstva. Al Thani (2021) je opisao Katrovu uspješnu kandidaturu za domaćina Svjetskog nogometnog prvenstva kao demonstraciju korištenja meke moći u zemlji kako bi se oglasila ostatku svijeta. Fifa svjetsko nogometno prvenstvo je najgledaniji sportski događaj na svijetu sa više od 1,5 milijardi gledatelja koliko ih je gledalo finale 2022. godine. 1,5 milijardi ljudi je tada čulo za Katar, malu državu na Bliskom Istoku. Za mnoge ljude jedina asocijacija s Katarom je upravo Svjetsko prvenstvo što je bio i njihov cilj. Ljudi su prestali pričati o manjku ljudskih prava, lošim uvjetima za strane radnike i o nejednakosti žena. Osim što Katar koristi sport za međunarodnu promociju, pomoću meke moći utječe i na sigurnosne probleme. Katar je mala država bez velike vojne moći pa uz pomoć sporta gradi odnose s drugim državama i pokušava postati 'Švicarska Bliskog Istoka', odnosno vojno neutralna. Katar kroz povijest nije imao veliki politički utjecaj u regiji pa se danas pokušava probiti kao medijator u mirovnim sporazumima ponajviše u svom kaotičnom okruženju. 2020. godine je u Dohi potpisan mirovni sporazum o prestanku rata u Afganistanu poznat kao Sporazum iz Dohe, a u 2024. godini Katar ima ključnu ulogu u pregovorima između Hamasa i Izraela te Batrawy (2024) opisuje kako je pozvao obje strane na razgovor u Dohu. Svoju ulogu medijatora i neutralne države koja rješava tuđe probleme Katar je gradio postupno kroz meku moć od koje je dio došao i kroz sport.

Opisana definicija meke moći kao korištenje sportskih timova i sportskih događaja za mijenjanje slike o državi se preklapa s definicijom *sportswashinga*, što otvara pitanje o razlici između te dva izraza. *Sportswashing* se može opisati i kao strategija koja iskorištava meku moć sporta te je ona oblik meke moći. Osim što se preklapa s mekom moći, Grix i dr. (2023) tvrde da je *sportswashing* dio dugoročne državne strategije meke moći. Nejasna granica između *sportswashinga* i meke moć često dovodi do krivog korištenja navedenih izraza, i to najviše u medijskim člancima vezanim uz arapske zemlje koji „skaču“ na trend *sportswashinga* i ne ulaze u dublje probleme povezane s iskorištavanjem sporta od strane arapskih zemalja. Proglašavanjem svih ulaganja u sport *sportswashingom*, zanemaruje se jačina meke moći. To omogućuje državama koje ju koriste jači utjecaj i veće koristi.

4.3. Sportswashing u današnje vrijeme

Sportswashing je ranije u radu opisan kao politička odluka koja pomoću financijskih sredstava mijenja sliku u očima promatrača. Kao takva ne ovisi samo o jednoj strani; državi koja se želi pokazati u boljem svjetlu, nego i o drugoj strani koja prihvaća novac svjesna što on sve plaća. *Sportswashing* povezuje prestiž i ekonomiju ili bolje rečeno koristi ekonomske napretke kako bi kupio kulturni prestiž.

Zbog svoje široke upotrebe, ponekad je teško uočiti *sportswashing* na djelu. Kako bi se lakše prepoznao, treba ga se dobro proučiti. Mnogo je definicija i primjera koji opisuju *sportswashing*, a svima su zajedničke dvije stvari; opisuju političku situaciju države koja ga provodi i pronalaze ciljanu publiku.

Na prvu mnoge države nemaju što skrivati ili 'oprati', ali s boljim istraživanjem svima se nađe nešto na što nisu ponosni. Najčešće su to ratovi i manjak ljudskih prava, a publika može biti međunarodna, domaća ili oboje. Organizatori Ljetnih olimpijskih igara u Pekingu 2008. najavili su kako će Igre pokrenuti renesansu ljudskih prava u zemlji, a Hadad (2008) navodi kako je čelnik Olimpijskog odbora za kandidature u Pekingu izjavio kako će domaćinstvo Igara u Kini, osim promicanja gospodarstva; poboljšati sve društvene uvjete, uključujući obrazovanje, zdravstvo i ljudska prava. Nažalost, najavljivana ljudskih prava nikada došla. Olimpijske igre 2008. samo su pojačale državnu represiju, a to nije bilo dovoljno da zaustavi Međunarodni olimpijski odbor u odabiru Peking za domaćina Zimskih olimpijskih igara 2022. godine. Kina, koja je prekršila obećanja i nastavila kršiti ljudska prava, ponovno je nagrađena s domaćinstvom Olimpijskih igara. Međunarodni olimpijski odbor (n.d.) ponosno promovira svoja načela i vrijednosti poput poštovanja, solidarnosti i prijateljstva, a ovim činom ih je prekršio.

U diskusiji o *sportswashingu* uvijek se razgovara o zemlji koja daje novac, a nitko ne spominje organizatore koji ga primaju. U ovom slučaju ima više 'zločestih likova' te nažalost *sportswashing* nije jedna od onih priča koje imaju i dobre i loše likove. Hauri i Rindlisbacher (2019) su objavili kako je Gian-Franco Kasper, koji je bio predsjednik Međunarodne skijaške federacije od 1998. do 2021. te član Međunarodnog olimpijskog odbora od 2000. do 2018. godine, izjavio da samo diktatori mogu izvesti velike sportske događaje jer ne moraju pitati narod. S njim se složio i Jerome Valcke, glavni tajnik Fife, koji je izjavio „manje demokracije ponekad je bolje za organizaciju Svjetskog prvenstva“, a izjavu je pokušao obrazložiti sa „kada

imate vrlo jakog šefa države koji može odlučivati, kao što to može učiniti Putin 2018. godine...to je lakše za nas organizatore nego u zemlji kao što je Njemačka...gdje morate pregovarati na različitim razinama.“ (Reuters, 2013.). *Sportswashing* razotkriva sve političke nedostatke i dokazuje da se sve više stvari može kupiti novcem.

4.4. Primjer Bliskog istoka

Osim za sportsku diversifikaciju, ranije spomenuta Saudijska Arabija savršen je primjer i za sportswashing. Osim svih ranije navedenih ulaganja u sport kroz golf, nogomet i Formulu 1, potez koji je digao najviše „prašine“ o *sportswashingu* i Saudijskoj Arabiji je bila kupnja premjerligaškog kluba Newcastle Uniteda. Crossley i Woolf (2024) tvrde kako je tijekom listopada 2021. godine bilo objavljeno više od 400 medijskih članaka u kojima se spominje Newcastle United i *sportswashing*. Na prvi pogled kupnja nogometnog kluba ne bi trebala proizvesti toliku pomutnju, pogotovo u Engleskoj u kojoj su samo četiri od dvadeset klubova u Premier ligi u domaćem vlasništvu. Razlog zbog kojeg je preuzimanje Newcastle Uniteda privuklo veliku pažnju medija je Manchester City koji je svoju nogometnu bajku započeo na isti način kao Newcastle United; arapskim preuzimanjem vlasništva. Manchester City je 2008. godine preuzela Abu Dhabi United Grupa koja je sa svojim financijama dovela City do prve titule Lige prvaka i osvajanja Premier lige 4 puta za redom od 2020. do 2024. godine. Potaknuti njihovim uspjehom navijači Newcastle Uniteda s veseljem su prihvatili investicije iz Saudijske Arabije (BBC 2021), a priča o *sportswashingu* se dodatno proširila.

Činjenica je da je preuzimanje Newcastle Uniteda od strane Saudijske Arabije savršen primjer *sportswashinga*, ali dovodi se u pitanje smeta li on engleskim navijačima zbog iskrene brige za građane Saudijske Arabije, njihov manjak ljudskih prava i iskorištavanja sporta za opravdavanje ratnih događanja ili je njihovo nezadovoljstvo *sportswashingom* potaknuto nečim drugim. Uz velika ulaganja često dolazi i veliki uspjeh kojem se sigurno ne nadaju protivnički navijači Newcastle Uniteda. Primjer Newcastle Uniteda dokazuje utjecaj *sportswashinga* koji ljudi ne primjećuju koliko neki mediji navode. Kupnja Newcastle Uniteda razlikuje se od organiziranja sportskih događaja u Saudijskoj Arabiji poput tenisa, boksa i Formule 1. No, svi ti događaji jesu *sportswashing* i ne treba umanjiti njegov utjecaj, a jedino što ih razlikuje je ciljana publika. Organiziranjem sportskih događaja u Saudijskoj Arabiji, vlada se pokušava svidjeti domaćim građanima, pogotovo mladima, koji najviše prate sport,

dok ulaganjem u Newcastle United šire svoj utjecaj na Englesku i njihovu mladež. Kada je izašla vijest o Saudijskom preuzimanju Newcastle Uniteda, gužva se stvorila ispred stadiona St James' Parka gdje su navijači svih dobi slavili, a vidljive su bile i zastave Saudijske Arabije. Kada su navijači pitani o implikacijama *sportswashinga*, svi odgovori su išli u istom smjeru. „Kao obožavatelji, ne možemo puno učiniti po pitanju ljudskih prava“ ... „Svjetsko prvenstvo sljedeće godine bit će u Kataru, a to je jedno od najgorih mjesta na svijetu [što se tiče ljudskih prava] – pa zašto bi Newcastle United bio pogođen aspektom ljudskih prava?“ (Halliday, 2021).

Manjak zabrinutosti za ljudska prava i odbijanje shvaćanja cijene investicija Saudijske Arabije samo pomaže *spotswashingu* i širi njegov utjecaj. Svijet je već primijetio da Saudijska Arabija gleda na ulaganja u sport, kako ona domaća tako i međunarodna, kao na način rješavanja brojnih izazova kod kuće, ali i na međunarodnoj sceni.

Kada su u Kataru vidjeli kako im susjedi Saudijska Arabija uspješno provode *sportswashing*, i oni su se odlučili pridružiti trendu. Katar je na *sportswashing* scenu ušao na velika vrata i to ni manje ni više nego organiziranjem Fifa svjetskog nogometnog prvenstva 2022. godine, kako je već navedeno. Kandidatura Katara bila je ambiciozna od samog početka, ali očito ne i nemoguća. Neki od Katrovih ciljeva koje navodi Nacionalna Vizija 2030 (2008) su povećati svoju globalnu vidljivost, privući turistička i poslovna ulaganja te se pozicionirati kao moderna, napredna država. Kao razlog tih ciljeva Nacionalna Vizija 2030 također navodi pokušaj smanjenja ovisnost o prihodima od nafte i plina te diversifikaciju gospodarstva. Mediji nisu lako „pali“ na to objašnjenje i tražio se bolji razlog od ekonomske diversifikacije ili nacionalnog ponosa. Brzo se došlo na temu *sportswashinga* i od početka se na Katrovu kandidaturu gledalo kao na strateški pokušaj da očisti imidž, kako na domaćoj tako i na međunarodnoj sceni.

Katrov pokušaj da se predstavi kao napredna nacija guši njegova unutarnja politika poput izrabljivačkih radnih praksi i kršenja ljudskih prava što naglašava Human Rights Watch (2024). Katar je isplanirao veliki građevinski projekt kako bi se pripremio za nadolazeće prvenstvo koji se oslanjao na veliki broj stranih radnika, ponajviše iz Bangladeša i Pakistana. Sa svjetskim prvenstvom došla su nova kršenja ljudskih prava. Millward (2017) objašnjava kako je veliki broj radnika ozlijeđen ili čak i ubijen tijekom izgradnje stadiona za Fifa svjetsko prvenstvo. Radnici žive u lošim i ne higijenskim uvjetima za život, rade pod opasnim uvjetima i s napornim radnim vremenom, a većina ih ne može otići. U Kataru vlada sustav kafala, koji veže radnike

za njihove poslodavce i ograničava kretanje radnika te im otežava odlazak ili promjenu posla, što dovodi do situacija koje su jednake prisilnom radu. Patisson i dr. (2021) su utvrdili kako je više od 6 500 radnika migranata iz mjesta poput Bangladeša, Indije, Nepala, Pakistana i Šri Lanke umrlo u Kataru od 2010., a oko tridesetak umrlo je radeći izravno na izgradnji stadiona za Svjetsko prvenstvo.

Katar je postao prva zemlja Bliskog istoka koja je organizirala Fifa svjetsko prvenstvo, a s namjerom drugih država da joj se pridruže ostaje za vidjeti hoće li Fifa imati utjecaja na razvoj ljudskih prava i pružanje dostojanstva i životnog standarda stanovnicima Bliskog istoka. Dok je Katar kao domaćin Fifa Svjetskog prvenstva nedvojbeno donio zemlji gospodarske i infrastrukturne koristi, nemoguće je zanemariti etička pitanja koja okružuju događaj. Katar nažalost nije iznimka, a s dopuštanjem *sportswashinga* ovakvih priča će biti sve više.

5. ISPLATIVOST VELIKIH SPORTSKIH NATJECANJA ZA ZEMLJU DOMAĆINA

5.1. Olimpijske igre

5.1.1. Povijesni pregled

Olimpijske igre su jedan od najpoznatijih sportskih događaja na svijetu. Tijekom svoje dugačke povijesti od prvih Olimpijskih igara u Olimpiji 776. g. pr. Kr. do prvih modernih Olimpijskih igara u Ateni 1896. godine, Mougin i dr. (2024) opisuju kako su se susrele s mnogim preprekama. Od nemogućnosti održavanja zbog svjetskih ratova do ubrzanog rasta troškova, Olimpijske igre su se uspješno nosile sa svim izazovima. Prve moderne Olimpijske igre u Ateni 1896. godine održane su na poticaj Pierre de Coubertina, a Pop (2013) objašnjava kako se nekoliko dana nakon što je ideja o ponovnom pokretanju Olimpijskih igara izašla u javnost, prvi puta sastao Međunarodni olimpijski odbor i odlučio kako će se prve Olimpijske igre održati u Grčkoj. U Ateni se 1896. godine natjecalo 245 muških natjecatelja iz 14 država, što je u povijest ušlo kao prve moderne Olimpijske igre. Međunarodni olimpijski odbor (n.d.) objavio je podatke kako je se na ovogodišnjim Olimpijskim igrama u Parizu broj sudionika povećao čak 44 puta pa tako ima 10 717 sportaša iz 206 država svijeta koji se natječu u 329

disciplina. S rastom broja sportova i sudionika rasli su i troškovi održavanja, a ekonomska korist se rijetko spominje uz Olimpijske igre. Promjene u troškovima promijenile su i domaćine. Povijesno su samo zemlje Zapadne Europe i SAD uz nekoliko pojedinaca organizirali Olimpijske igre, a danas se taj trend mijenja i sve više se zemalja u razvoju prijavljuju za domaćinstvo. Podaci u Tablici 3 koje pružaju Baade i Matheson (2016), uspoređuju kandidaturu i domaćinstvo Ljetnih i Zimskih olimpijskih igara u razdobljima 1896-1996 i 2000-2020 za Ljetne olimpijske igre i razdoblja 1924-1998 sa 2002-2022 za Zimske olimpijske igre s industrijaliziranim zemljama, zemljama u razvoju i Istočnoeuropskim zemljama odnosno bivšim sovjetskim državama. Vidljivo je kako su industrijalizirane zemlje činile 82% kandidiranih zemalja za domaćinstvo Ljetnih olimpijskih igara, što se pretvorilo u 87% domaćinstava u 20. stoljeću. Ulaskom u novi vijek taj broj se smanjio na 49% kandidatura i 67% domaćinstava, dok su zemlje u razvoju povećale kandidature sa 10% u 20. stoljeću na 44% u 21. stoljeću, a to se odrazilo na povećanje domaćinstva sa 9% na 33%. Slična priča se odvija i sa Zimskim olimpijskim igrama. U 20. stoljeću industrijalizirane zemlje imale su 93% kandidatura i 94% domaćinstava, a u 21. stoljeću su se smanjile na 56% kandidatura i 67% domaćinstava. Istočnoeuropske zemlje i bivše sovjetske države željele su organizirati Zimske olimpijske igre pa su povećali svoju kandidaturu sa 5% na 34%, što je povećalo njihova domaćinstva sa 6% na 17%.

Natjecanje:	Kandidature:			Domaćini:		
	Industrijalizirane zemlje	Zemlje u razvoju	Istočnoeuropske zemlje/bivše sovjetske države	Industrijalizirane zemlje	Zemlje u razvoju	Istočnoeuropske zemlje/bivše sovjetske države
Ljetne Olimpijske igre:						
1896-1996	71 (82%)	9 (10%)	7 (8%)	20 (87%)	2 (9%)	1 (4%)
2000-2020	23 (49%)	21 (44%)	4 (7%)	4 (67%)	2 (33%)	0 (0%)

Zimske Olimpijske igre:						
1924-1998	51 (93%)	1 (2%)	3 (5%)	17 (94%)	0 (0%)	1 (6%)
2002-2022	21 (56%)	4 (9%)	12 (34%)	4 (67%)	1 (17%)	1 (17%)

Tablica 3: Usporedba kandidature i domaćinstva Ljetnih i Zimskih olimpijskih igara po državama u 20. i 21. stoljeću

Izvor: Baade i Matheson (2016)

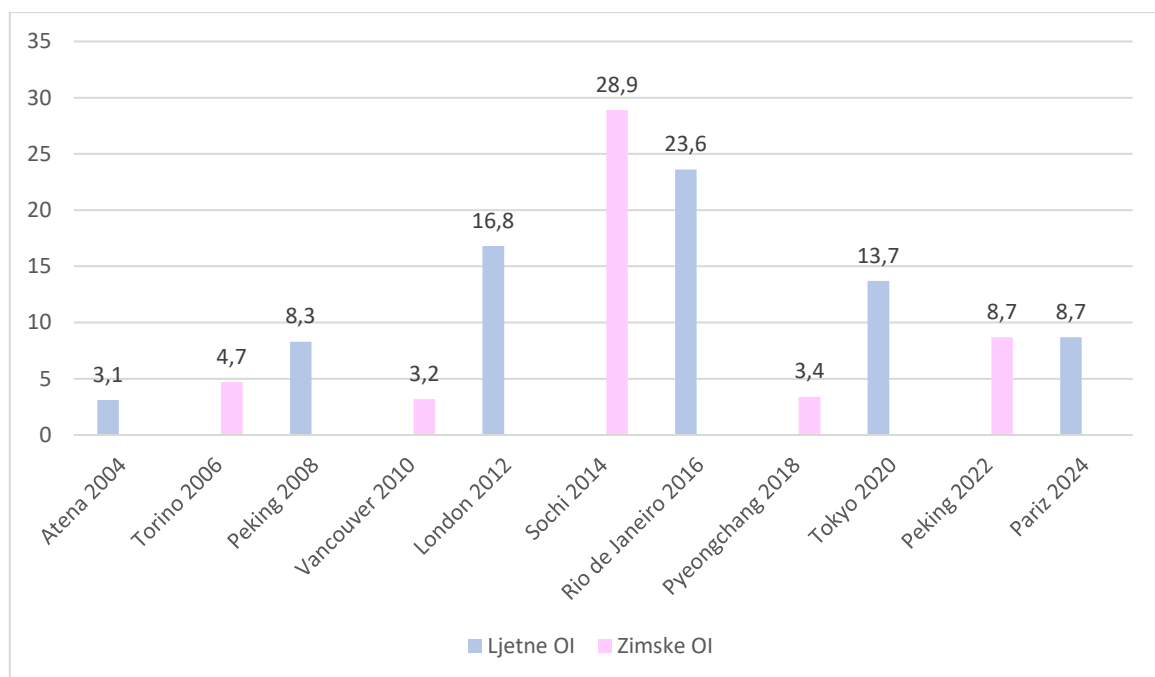
5.1.2. Troškovi organizacije

Troškovi organiziranja Olimpijskih igara se mogu podijeliti u tri kategorije; opća infrastruktura, sportska infrastruktura i operativni troškovi (Baade i Matheson 2016). Isti autori objašnjavaju kako u opću infrastrukturu ulaze svi troškovi prijevoza, uključujući javni prijevoz i prijevoz za sportaše te trošak smještaja za sportaše i navijače. Sportska infrastruktura uključuje sve potrebne objekte za održavanje natjecanja, od atletskog stadiona do bazena i teniskih terena. Operativni troškovi se odnose na sve troškove administracije, troškove ceremonije otvaranja i zatvaranja, troškove osiguranja i sve troškove koji omogućuju nesmetano održavanje Olimpijskih igara.

Troškovi su s godinama toliko rasli da je domaćinstvo Igara prešlo iz prestiža u nešto što svi gradovi izbjegavaju. Carpenter (2022) objašnjava kako je Denver 1972. godine postao prvi i jedini izabrani grad domaćin koji je odbio priliku da bude domaćin Olimpijskih igara nakon što su birači izglasali referendum u kojem odbijaju dodatnu javnu potrošnju potrebnu za organizaciju Zimskih olimpijskih igara 1976. godine. Odluka oko koje postoje podvojena mišljenja možda je bila ispred svoga vremena jer danas je sve manje i manje kandidatura za organizaciju Olimpijskih igara. Budzier i Flyvbjerg (2024) procjenjuju kako je od 1960. prosječna cijena organizacije Olimpijskih igara bila trostruko veća od prvotno planiranog.

Organiziranje Olimpijskih igara je skupo, a McBride i dr. (2024) naglašavaju kako ni sama kandidatura nije besplatna. Gradovi ulažu milijune eura u procjene, pripreme i podnošenje ponude za organizaciju Igara. Troškovi planiranja, zapošljavanja savjetnika, organiziranja

događaja i potrebnih putovanja dosežu i do 100 milijuna eura. Tokyo je potrošio čak 150 milijuna dolara na kandidaturu za organizaciju Ljetnih olimpijskih igara koja je na kraju otišla u Rio de Janeiro. Troškovi organizacije Olimpijskih igara ubrzano rastu što je vidljivo u Grafikonu 1 prema podacima Budzier i Flyvbjerg (2024) koji prikazuje troškove organizacije Ljetnih i Zimskih olimpijskih igara od Atene 2004. do Pariza 2024. Troškovi su prikazani u milijardama dolara, a najviše se ističu Zimske olimpijske igre 2014. u Sochiju koje su koštale ogromnih 28,9 milijardi dolara. Najskuplje Ljetne olimpijske igre su bile u Rio de Janeiru 2016., a koštale su 23,6 milijardi dolara.

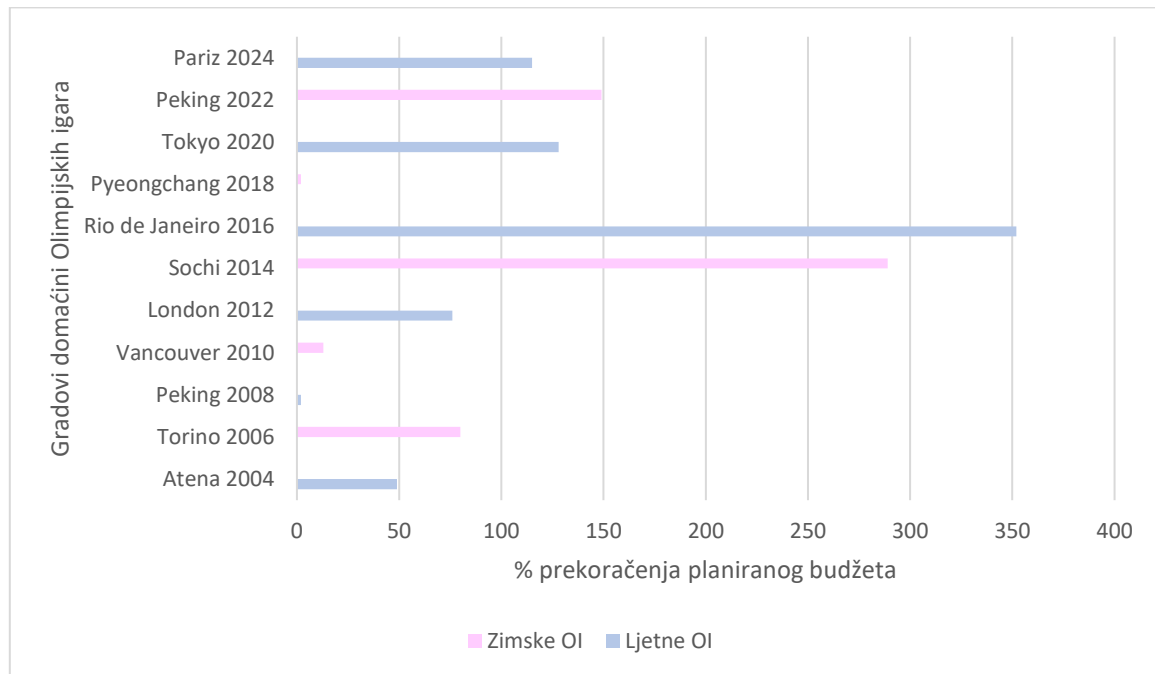

Grafikon 1: Trošak organiziranja Olimpijskih igara od 2004. do 2024.

Izvor: Budzier i Flyvbjerg (2024)

Osim što su troškovi veliki, teško ih je i predvidjeti, što dokazuje Grafikon 2. Prilikom kandidature za organizaciju Olimpijskih igara svaki grad mora navesti očekivane troškove koji će nastati tijekom održavanja Igara. Nerijetko se događalo da se budžeti povećavaju s približavanjem Olimpijskih igara i domaćinima organizacija postaje sve skuplja i skuplja, a točna cijena organizacije Olimpijskih igara poznata je tek nakon njihovih održavanja. Grafikon 2 prikazuje postotno prekoračenje planiranog budžeta prema podacima Budzier i Flyvbjerg (2024). I u ovom grafikonu prednjače Ljetne olimpijske igre u Rio de Janeiru 2016. godine

koje su prešle budžet za impresivnih 352% i Zimske olimpijske igre u Sochiju 2014. godine koje su potrošile 289% više od planiranog.

Grafikon 2: Prekoračenje planiranog budžeta

Izvor Budzier i Flyvbjerg (2024)

5.1.3. Koristi za zemlju domaćina

Nakon nabrojanih svih troškova organizacije Olimpijskih igara teško je vidjeti koristi od domaćinstva. Ipak, Baade i Matheson (2016) navode čak tri vrste; kratkoročne u koju ulazi povećani turizam i povećani prihod od turista, dugoročne koristi su sva ulaganja u infrastrukturu poput javnog prijevoza i treća korist je domoljubni ponos i širenje zadovoljstva građana grada domaćina. Mnogi političari ističu upravo domoljubni ponos kao glavni razlog održavanja Olimpijskih igara, ali on ne prolazi najbolje gledajući ekonomskom perspektivom. Najviše prihoda dolazi kroz prodaju televizijskih prava, što nije sretna vijest za zemlje domaćine jer Morse (2024) navodi kako taj prihod ne ide njima. Svi prihodi od televizijskih prava idu Međunarodnom olimpijskom odboru koji onda odlučuje koliki će dio tog iznosa podijeliti s domaćinom. Najčešće je taj iznos oko 30%, što ni djelomično ne pokriva troškove

organizacije. Prihodi od televizijskih prava se povećavaju sa svakim Olimpijskim igrama pa su tako 2004. godine u Ateni iznosili 1,5 milijardi dolara, a samo 16 godina kasnije u Tokyu 2020. prihodi su bili 3,1 milijardu dolara. Prihodi su se udvostručili, a McBride i dr. (2024) navode kako zemlje domaćini i dalje ne mogu završiti Igre na nuli.

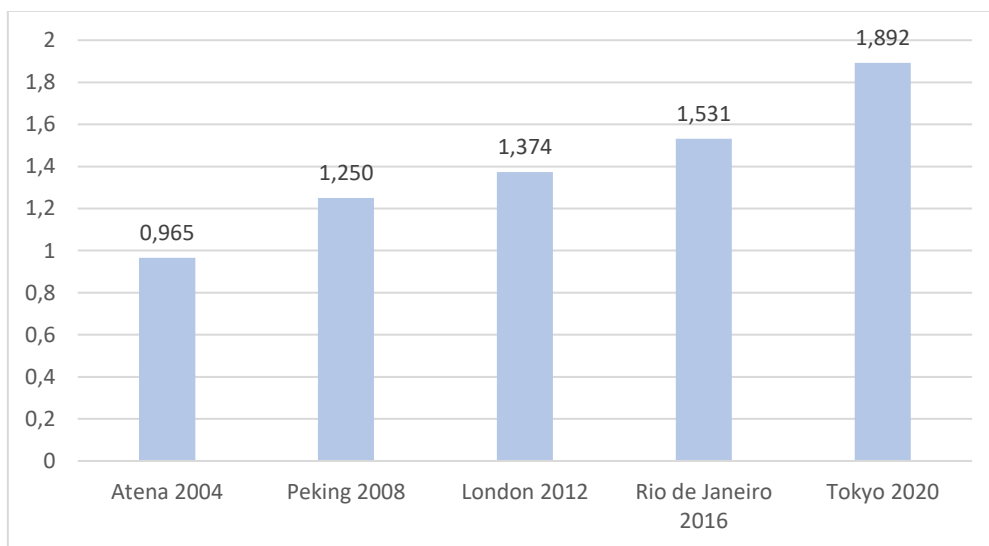
Održavanje Olimpijskih igara nema financijskih koristi pa se treba okrenuti drugim faktorima kao što su zaposlenost i turizam. Baumann i dr. (2010) su istraživali utjecaj Zimskih olimpijskih igara u Salt Lake Cityu 2002. na zapošljavanje. Pronašli su kratkoročno povećanje od sedam tisuća radnih mjesta, ali i dokazali da ta zaposlenost nije bila dugoročna te se kroz godinu dana vratila na svoje izvorno stanje prije Olimpijskih igara. Ponomarenko i Plekhanov (2014) također objašnjavaju kako su radna mjesta stvorena tijekom pripreme i održavanja Olimpijskih igara većinom privremena, a radna mjesta uglavnom idu radnicima koji su već zaposleni te nemaju veliki utjecaj na razvoj gospodarstva.

Turizam nije garantiran tijekom održavanja Olimpijskih igara, što Deutsche Welle (2023) dokazuje na primjeru Pariza. Mnogo ljudi dolazi u grad isključivo zbog sporta, ali povećane mjere sigurnosti, najavljujane gužve i veće cijene mogu obeshrabriti turiste u dolasku u grad tijekom održavanja Igara. No, nije sve tako „crno“. Clark (2015) ističe Barcelonu kao uspješnu priču s Olimpijskih igara koja je nakon domaćinstva Ljetnih olimpijskih igara 1992. postala jedna od najposjećenijih destinacija u Europi te se popela s 11. na 6. poziciju. Da je Barcelona iznimka koja potvrđuje pravilo, govore podaci kako su Salt Lake City, Peking i London zabilježili pad turizma tijekom godina kada su bili domaćini Igara. Po prvim podacima, Pariz će krenuti stopama Pekinga i Londona jer se u Francuskoj prijestolnici najavljuje manje turista nego inače. Forbes (2024) je objavio kako Air France očekuje gubitak od 180 milijuna eura. Turisti zbog Olimpijskih igara izbjegavaju Pariz, a podaci pokazuju kako se smanjio i broj stanovnika Pariza koji odlaze na ljetovanja tijekom Igara i čekaju vraćanje cijena avionskih karata u normalu.

5.1.4. Budućnost Olimpijskih igara

Kroz proučavanje troškova i koristi održavanja Olimpijskih igara, lako se može zaključiti da budućnost Olimpijskih igara ovisi o smanjenju financijskog tereta održavanja događaja. Domaćinstvo Olimpijskih igara se povezuje s visokim troškovima zbog izgradnje novih sportskih dvorana, razvoja infrastrukture i strogih sigurnosnih mjera. Sve manji broj

kandidatura za domaćinstvo Olimpijskih igara natjeralo je Međunarodni olimpijski odbor na promjenu. U studenom 2014. godine usvojena je Olimpijska Agenda 2020 koja navodi 40 preporuka za očuvanje Olimpijskih vrijednosti i jačanje uloge sporta u društvu. Međunarodni olimpijski odbor (2020) navodi kako su smanjili troškove kandidature za čak 80% i ostvarili 88% zacrtanih ciljeva iz Olimpijske Agende 2020. Potaknuti uspješnosti projekta, 2020. godine su objavili Olimpijsku Agendu 2020+5 koja se nadovezuje na već postojeći projekt. U agendi je stavljen fokus na fleksibilnost u načinu na koji gradovi planiraju i održavaju Igre. Smanjenje troškova žele ostvariti kroz poticanje korištenja postojećih objekata umjesto izgradnje novih. Ovaj pristup smanjuje financijski pritisak na gradove domaćine minimiziranjem potrebe za velikim građevinskim projektima. Gradovi se također potiču na suradnju s obližnjim regijama ili zemljama kako bi dijelili mjesta i resurse. Tako su se Olimpijske igre 2024. osim u Parizu održavale i u drugim francuskim gradovima kao što su Lyon, Saint-Etienne, Nice, Bordeaux, Nantes, Marseille te i na drugoj strani svijeta u francuskom teritoriju Tahitiju. Slijedeća važna promjena koju su uveli kako bi smanjili troškove za domaćina je bolja raspodjela troškova. Međunarodni olimpijski odbor je povećao svoj financijski doprinos gradovima domaćinima pa je tako već za Pariz 2024. osigurao više sredstava za pokrivanje operativnih troškova. Grafikon 3 pokazuje rast financijskog doprinosa gradovima domaćinima te je vidljivo kako se isti povećava na svakim Olimpijskim igrama.

Grafikon 3: Doprinosi Međunarodnog olimpijskog odbora za održavanje Olimpijskih igara

Izvor: Međunarodni olimpijski odbor (2021)

I ostale reforme su viđene na djelu u Parizu poput iskorištavanja već postojećih sportskih objekata. Korišten je nogometni stadion francuskog prvaka PSG-a; Parc des Princes, teniski tereni poznatog teniskog natjecanja Roland-Garros, u Accor Areni se održavala košarka, a Grand Palais je ugostio mačevanje i taekwondo. Reforme su polako rodile plodom te se za Olimpijske igre u Parizu 2024 predviđa kako će biti jedne od najjeftinijih u zadnje vrijeme. Hoće li Los Angeles 2028 slijediti trend Pariza u smanjenju troškova ostaje za vidjeti, ali ljubitelji Olimpijskih igara se imaju čemu veseliti.

5.2. Formula 1

Formula 1 je sport u kojem 20 vozača vozi jedan od najbržih bolida na svijetu. Na prvu jednostavan i dosadan sport, proživljava vrhunac svoje popularnosti. Kada se dublje počne proučavati sve što spada u jedan vikend Formule 1, sport postaje izrazito zanimljiv. Svake godine 10 timova se natječe tko će napraviti najbrži bolid, a razlika od samo 2 sekunde radi razliku između prvog i zadnjeg mjesta. Ali imati najbrži bolid nije dovoljno za pobjedu. 20 vozača vozi 24 utrke diljem svijeta u kojima svaki drugi vikend moraju dokazivati tko je najbrži. S najbržim bolidom i najbržim vozačem, pobjeda i dalje nije zagarantirana. Ključna stvar u Formuli 1 je strategija. Svaki tim raspolaže s određenim brojem i vrstama guma te moraju znati koje kada iskoristiti, a stvari se dodatno kompliciraju kada počne padati kiša.

Taj izrazito fizički naporan sport, počeo je naglo rasti u popularnosti 2019. godine kada je izašao Netflixov dokumentarac Drive to Survive. Dokumentarac je brzo postao hit među obožavateljima diljem svijeta, a trenutno je na svojoj 6 sezoni. Obožavatelji su se nakon dokumentarca prebacili na pravi sport što pokazuju podaci službene stranice Formule 1 (2021) koja opisuje rast pratitelja na društvenim mrežama od čak 40%. U 2021. godini su imali 49,1 milijun pratitelja na društvenim mrežama. Također navode kako je finale sezone u Abu Dhabiu pratilo više od 108 milijuna gledatelja, što je povećanje od 29% od prijašnje sezone. Tijekom cijele sezone 2021. godine, Formulu 1 je gledalo 1,55 milijardi ljudi iz svih dijelova svijeta. Čitajući sve te brojke lako je pomisliti kako je pitanje o izrazito profitabilnom sportu. I on to jest. No, ipak zavisi tko odgovara na to pitanje. Morris (2023) ističe kako je profitabilan za Liberty Media, korporaciju koja je vlasnik komercijalne strane sporta te upravlja društvenim mrežama i televizijskim prijenosima. Oni kojima Formula 1 nije profitabilna su vlasnici staza na kojima se utrke održavaju. Prvi trošak je sama izgradnja staze, a Balla (2023) ističe da već

izgradnja košta više od 270 milijuna dolara, a na to se nadovezuju troškovi održavanja koji mogu iznositi 18,5 milijuna dolara godišnje. Troškovi tu ne staju. Svaka utrka mora platiti naknadu za održavanje Liberty Mediju koji još provodi inspekcije staze. Prema Bodsworthu (2023) te naknade mogu iznositi između 15 i 50 milijuna dolara. Budući da sav prihod od sponzora i prava prijenosa uzima Liberty Media, vlasnicima staza jedini izvor prihoda su prihodi od ulaznica koji u većini slučajeva nisu dovoljni da bi održavanje utrke Formule 1 bilo profitabilno. Velika nagrada Indije se prestala voziti 2013. godine jer ju vlasnici staze više nisu mogli financirati. Prema podacima Bhardwaja (2019) Velika nagrada Indije je 2013. godine izgubila 24 milijuna dolara, a ni danas se nije vratila na kalendar Formule 1. Da postoje i pozitivne priče u Formuli 1 dokazuje novonastala Velika nagrada Las Vegasa za koju Davies (2023) opisuje kako je koštala 500 milijuna dolara, ali procijenjena dobit od utrke iznosila je 1,2 milijarde dolara. Las Vegas je očito uspio probiti kod profitabilnosti organiziranja utrke Formule 1. To može biti dobar početak za buduće organizatore kako bi napravili sport profitabilnijim za sve.

6. ZAKLJUČAK

Značaj sporta u ekonomiji svake godine raste. Taj rast je lagano pratiti kroz BDP ili broj zaposlenih u sportskoj industriji, ali sport svoj utjecaj razvija na drugačije načine. *Sportswashing* je dokazivao svoj utjecaj kroz mnogo povijesnih događaja, a nastavio se dokazivati i danas. Sve više država se njime služi, a ljudi, iako ga prepoznaju, ne mare dovoljno da ga zaustave. Mediji se vole raspisivati o *sportswashingu*, ali većina ne ulazi u dubinu problema i nastavlja ponavljati jedne te iste rečenice.

Istraživanja u Hrvatskoj o *sportswashingu* su minimalna što dokazuje i manjak prijevoda. Rast broja istraživanja i dublja analiza korijena *sportswashinga* pomoći se smanjiti njegov utjecaj i možda promijeniti živote ljudi u državi koja ih pokušava zataškati. Arapske države su bile „zvijezde“ ovog rada jer su služile kao primjer za sva tri ključna pojma; ekonomsku diversifikaciju, *sportswashing* i isplativost velikih sportskih natjecanja. Ekonomsku diversifikaciju i *sportswashing* provode uspješno, ali ni one još ne znaju kako završiti organizaciju velikog sportskog natjecanje s profitom.

Ovaj rad se ne bazira samo na neuspješnim primjerima ekonomskog profita organizacije velikih sportskih natjecanja, nego dokazuje da uz pravu strukturu i dobar plan sve može biti profitabilno. Koristi i profitabilnost se često ne mogu mjeriti u novcu jer iako 'novac pokreće svijet' nekad je vrijednije imati utjecaj i moć.

LITERATURA

1. Aitken, P., 2023. Bret Baier interviews Saudi prince: Israel peace, 9/11 ties, Iran nuke fears: 'Cannot see another Hiroshima. Fox News, 20 Sept. Dostupno na: <https://www.foxnews.com/world/bret-baier-interviews-saudi-prince-israel-peace-ties-iran-uke-fears-cannot-see-another-hiroshima> [pristupljeno 12. srpnja 2024].
2. Akhundova, G., 2015. Baku European Games 2015: A fearsome PR machine is using sport to sweep human rights under the carpet; My fellow campaigners have been imprisoned, my mother intimidated - and yet the games go on, The Independent, 12 June. Dostupno na: <https://www.independent.co.uk/voices/comment/baku-european-games-2015-a-fearsome-pr-machine-is-using-sport-to-sweep-human-rights-under-the-carpet-10314316.html> [pristupljeno 20. srpnja 2024].
3. Al Thani, M. (2021). Channelling soft power: The Qatar 2022 world cup, migrant workers, and international image. *The International Journal of the History of Sport*, 38(17), 1729-1752.
4. Amara, M. (2017). The Olympic movement and the Middle East and North African region: history, culture and geopolitics—an Introduction. *The International Journal of the History of Sport*, 34(13), 1343-1346.
5. Baade, R. A., & Matheson, V. A. (2016). Going for the gold: The economics of the Olympics. *Journal of Economic Perspectives*, 30(2), 201-218. Dostupno na: <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/jep.30.2.201> [pristupljeno 8. kolovoza 2024].
6. Balla, E. (2023, November 13). The process of designing a Formula 1 track: Behind-the-scenes and engineering insights. *F1 Chronicle*. Dostupno na: <https://f1chronicle.com/the-process-of-designing-a-formula-1-track/> [pristupljeno 13. kolovoza 2024].
7. Batrawy, A. (2024). Gaza war: Hamas leader Basem Naim discusses the conflict in a Doha interview. *NPR*. Dostupno na: <https://www.npr.org/2024/08/16/nx-s1-5077757/gaza-war-hamas-leader-basem-naim-doha-interview> [pristupljeno 20. kolovoza 2024].
8. Baumann, R., Engelhardt, B., & Matheson, V. (2010). The Labor Market Effects of the Salt Lake City Winter Olympics. Dostupno na:

- https://crossworks.holycross.edu/econ_working_papers/27/ [pristupljeno 10. kolovoza 2024].
9. BBC (2021). Newcastle United takeover: Joyous scenes as fans celebrate new era. BBC. Dostupno na: <https://www.bbc.com/news/uk-england-tyne-58841152> [pristupljeno 13. kolovoza 2024].
 10. Bergkvist, L., & Skeiseid, H. (2024). Sportswashing: exploiting sports to clean the dirty laundry. *International Journal of Advertising*, 43(6), 1091–1109. Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/02650487.2024.2310937> [pristupljeno 23. kolovoza 2024].
 11. Bhardwaj, A. (2019, August 17). Will the Indian Grand Prix ever return?. LinkedIn. Dostupno na: <https://www.linkedin.com/pulse/indian-grand-prix-ever-return-aman-bhardwaj/> [pristupljeno 13. kolovoza 2024].
 12. Bogdan, A. (2/2016). Studentske sobe u novom ruhu, *Časopis Građevinar*. Dostupno na: <http://www.casopis-gradjevinar.hr/assets/Uploads/JCE-68-2016-2-6-Gradiliste.pdf> [pristupljeno 2. srpnja 2024].
 13. Bodsworth, A. (2023, April 17). How did F1 generate \$2.5bn of revenue in 2022?. LinkedIn. Dostupno na: <https://www.linkedin.com/pulse/how-did-f1-generate-25bn-revenue-2022-adam-bodsworth/> [pristupljeno 13. kolovoza 2024].
 14. Boykoff, J. (2022). Toward a Theory of Sportswashing: Mega-Events, Soft Power, and Political Conflict. *Sociology of Sport Journal*, 39(4), 342-351. Dostupno na: <https://doi.org/10.1123/ssj.2022-0095> [pristupljeno 18. srpnja 2024].
 15. Budzier, A., & Flyvbjerg, B. (2024). The Oxford Olympics study 2024: Are cost and cost overrun at the games coming down? July 2024, SSRN. Dostupno na: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4849892 [pristupljeno 8. kolovoza 2024].
 16. Carpenter, L. (2022). The story behind the 1976 Denver Olympics that never happened. *The Washington Post*. Dostupno na: <https://www.washingtonpost.com/sports/olympics/2022/01/23/denver-olympics-1976-voter-referendum/> [pristupljeno 8. kolovoza 2024].
 17. Chadwick, S., 2020. Newcastle’s takeover and the politics of sport, policy forum. Dostupno na: <https://www.policyforum.net/newcastles-takeover-and-the-politics-of-sport/> [pristupljeno 17. srpnja 2024].
 18. Christou, L. (2022). Is Qatar’s rail network ready for the World Cup? *Railway Technology*. Dostupno na: <https://www.railway-technology.com/features/is-qatars-rail-network-ready-for-the-world-cup/?cf-view> [pristupljeno 23. kolovoza 2024].

19. Clark, J. (2015). Opinion: What L.A. can learn from the 1992 Barcelona Olympics. Los Angeles Times. Dostupno na: <https://www.latimes.com/opinion/livable-city/la-ol-1006-2024-olympics-burbank-barcelona-olympics-20151005-story.html> [pristupljeno 10. kolovoza 2024].
20. Crossley, S., & Woolf, A. (2024). 'Fog on the Tyne'? The 'common-sense' focus on 'sportswashing' and the 2021 takeover of Newcastle United. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 16(2), 307–322. Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/19406940.2024.2342394> [pristupljeno 5. kolovoza 2024].
21. Davies, A. (2023). The \$500M Las Vegas GP by the numbers: \$135 cocktails and 1.3M viewers. *The Athletic*. Dostupno na: <https://www.nytimes.com/athletic/5081391/2023/11/22/las-vegas-grand-prix-attendance-viewership-numbers/> [pristupljeno 13. kolovoza 2024].
22. Davis, L., Plumley, D., & Wilson, R. (2023). For the love of 'sportswashing'; LIV Golf and Saudi Arabia's push for legitimacy in elite sport. *Managing Sport and Leisure*, 1–19. Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/23750472.2022.2162953> [pristupljeno 19. kolovoza 2024].
23. Deutsche Welle. (2023). Paris Olympics deterring tourism. DW. Dostupno na: <https://www.dw.com/en/paris-olympics-is-deterring-tourism/a-69794549> [pristupljeno 21. kolovoza 2024].
24. Deloitte. 2022. Annual review of football finance 2022. Dostupno na: <https://www.deloitte.com/ke/en/Industries/tmt/research/gx-annual-review-of-football-finance.html> [pristupljeno 12. srpnja 2024].
25. Dhir, S., & Dhir, S. (2015). Diversification: Literature review and issues. *Strategic Change*, 24(6), 569-588.
26. Elezović, I., Bosnić, Y. (2021). Department for Quality Assurance in Education, NCEEE. Dostupno na: <https://pirls2021.org/wp-content/uploads/2022/10/Croatia.pdf> [pristupljeno 6. srpnja 2024].
27. Elsborg, S. (2022, February 18). Sporten er en Yndet Arena til Politiske Budskaber. *Politiken Historie*. Dostupno na: <https://politikenhistorie.dk/art8609624/Sporten-er-en-yndet-arena-til-politiske-budskaber> [pristupljeno 20. srpnja 2024].
28. Europska komisija. (2018). Study on the economic impact of sport through sport satellite accounts, Publications Office. Dostupno na: <https://data.europa.eu/doi/10.2766/156532> [pristupljeno 2. srpnja 2024].

29. Eurostat. (2023). International Standard Classification of Education (ISCED). Eurostat Statistics Explained. Dostupno na: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_Standard_Classification_of_Education_\(ISCED\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_Standard_Classification_of_Education_(ISCED)) [pristupljeno 6. srpnja 2024].
30. Eurostat. (2024). Employment in sport. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_in_sport#Employment_in_sport_-_developments_between_2020_and_2022 [pristupljeno 6. srpnja 2024].
31. Formula 1. (2022). Formula 1 announces audience and fan attendance figures for 2021. Dostupno na: <https://corp.formula1.com/formula-1-announces-audience-and-fan-attendance-figures-for-2021/> [pristupljeno 13. kolovoza 2024].
32. Grix, J., Bloyce, D., Hallman, K., & Sotiriadou, P. (2022). Editorial. International Journal of Sport Policy and Politics, 14(4), 585–588. Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/19406940.2022.2131045> [pristupljeno 17. srpnja 2024].
33. Grix, J., Dinsmore, A., & Brannagan, P. M. (2023). Unpacking the politics of ‘sportswashing’: It takes two to tango. Politics. Dostupno na: <https://doi.org/10.1177/02633957231207387> [pristupljeno 26. srpnja 2024].
34. Hadad, C. (2008). China falls short on Olympic promises, critics say. CNN. Dostupno na: <https://edition.cnn.com/2008/WORLD/asiapcf/08/12/china.promises/> [pristupljeno 17. srpnja 2024].
35. Halliday, J. (2021). ‘Not a lot we can do about human rights’: Newcastle fans cheer takeover. The Guardian. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/uk-news/2021/oct/07/newcastle-takeover-excites-fans-hope-for-the-club-hope-for-the-area> [pristupljeno 5. kolovoza 2024].
36. Hauri, R., & Rindlisbacher, P. (2019). In Diktaturen Ist Es Für Uns Einfacher. Tages Anzeiger. Dostupno na: <https://www.tagesanzeiger.ch/sport/ski-wm/in-diktaturen-ist-es-fuer-uns-einfacher/story/26126306> [pristupljeno 30. srpnja 2024].
37. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje (n.d.). Moć. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/moc> [pristupljeno 25. srpnja 2024].
38. Human Rights Watch (2024). World report 2024: Qatar. Dostupno na: <https://www.hrw.org/world-report/2024/country-chapters/qatar> [pristupljeno 22. kolovoza 2024].

39. Javni investicijski fond (n.a.) Who We Are. Dostupno na:
<https://www.pif.gov.sa/en/who-we-are/> [pristupljeno 11. srpnja 2024].
40. Jezično vijeće Norveške (2021). Sportsvaske er årets ord 2021. Dostupno na:
<https://sprakradet.no/aktuelt/sportsvaske-er-arets-ord-2021/> [pristupljeno 20. srpnja 2024].
41. Jude Sam, A. (2023). Saudi Arabia's Public Investment Fund as a Tool for Economic Diversification and Sports Diplomacy. Dostupno na:
https://www.researchgate.net/profile/Abhishek-Jude-Sam-3/publication/374157222_Saudi_Arabia's_Public_Investment_Fund_as_a_Tool_for_Economic_Diversification_and_Sports_Diplomacy/links/65114cf382f01628f04827d4/Saudi-Arabias-Public-Investment-Fund-as-a-Tool-for-Economic-Diversification-and-Sports-Diplomacy.pdf [pristupljeno 23. kolovoza 2024].
42. Lenkin, C. (2023). The dangerous game of sportswashing. Common Sense. Dostupno na: <https://woottoncommonsense.com/15545/sports/the-dangerous-game-of-sportswashing/> [pristupljeno 14. kolovoza 2024].
43. Long, D. E. (1979). Saudi oil policy. *The Wilson Quarterly* (1976-), 3(1), 83-91.
44. McBride, J., Berman, N., Manno, M. (2024). The economics of hosting the Olympic Games. Council on Foreign Relations. Dostupno na:
<https://www.cfr.org/backgrounder/economics-hosting-olympic-games> [pristupljeno 24. kolovoza 2024].
45. Međunarodni olimpijski odbor (2020). Olympic Agenda 2020 and Beyond. Dostupno na: <https://olympics.com/ioc/olympic-agenda-2020> [pristupljeno 10. kolovoza 2024].
46. Međunarodni olimpijski odbor (2021). How the IOC finances a better world through sport. International Olympic Committee. Dostupno na:
<https://olympics.com/ioc/funding> [pristupljeno 12. kolovoza 2024].
47. Međunarodni olimpijski odbor. (n.d.). Olympic principles. Olympics. Dostupno na:
<https://olympics.com/ioc/principles> [pristupljeno 22. kolovoza 2024].
48. Millward, P. (2017). World Cup 2022 and Qatar's construction projects: Relational power in networks and relational responsibilities to migrant workers. *Current Sociology*, 65(5), 756-776.
49. Morris, B. (2023). The owners of Formula 1 have big ambitions — beyond racing. *The New York Times*. Dostupno na:
<https://www.nytimes.com/2023/07/28/sports/autoracing/formula-1-owners-investments.html> [pristupljeno 23. kolovoza 2024].

50. Morse, B. (2024). The fight for fair compensation: How Olympic athletes are pushing for their piece of the pie. CNN. Dostupno na: <https://edition.cnn.com/2024/07/16/sport/olympics-athletes-compensated-medal-spt-intl/index.html> [pristupljeno 23. kolovoza 2024].
51. Mougin, L., Bougault, V., Racinais, S., Mountjoy, M. L., Stephenson, B., Carter, S., ... & Taylor, L. (2024). Environmental challenges facing athletes, stakeholders and spectators at Paris 2024 Olympic and Paralympic Games: an evidence-based review of mitigation strategies and recommendations. *British Journal of Sports Medicine*, 58(15), 870-881.
52. Mutter, S. (2022). Kin-aesthetics, ideology, and the cycling tour: the performance of territory in the Israeli Giro d'Italia. *Mobilities*, 17(4), 501–516. Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/17450101.2021.2021378> [pristupljeno 24. kolovoza 2024].
53. Nacionalna Vizija 2030 (2008). Qatar National Vision 2030. Dostupno na: <https://www.gco.gov.qa/en/about-qatar/national-vision2030/> [pristupljeno 5. kolovoza 2024].
54. Nober, A. (2022). HOW OIL-RICH NATIONS ARE INVADING GLOBAL SOCCER. *Harvard International Review*, 43(1), 18–23. Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/27275724> [pristupljeno 18. srpnja 2024].
55. Nye Jr, J. S. (1990). The changing nature of world power. *Political science quarterly*, 105(2), 177-192.
56. OECD/WTO (2019), "Economic diversification: lessons from practice", in *Aid for Trade at a Glance 2019: Economic Diversification and Empowerment*, OECD Publishing, Paris. Dostupno na: <https://doi.org/10.1787/f61d8ce8-en>. [pristupljeno 10. srpnja 2024].
57. Oxford English Dictionary (2022). Sportswash. Dostupno na: https://www.oed.com/dictionary/sportswash_v [pristupljeno 18. srpnja 2024].
58. Pattison, P., i dr. (2021). Revealed: 6,500 migrant workers have died in Qatar since World Cup awarded. Dostupno na: The Guardian. <https://www.theguardian.com/global-development/2021/feb/23/revealed-migrant-worker-deaths-qatar-fifa-world-cup-2022> [pristupljeno 5. kolovoza 2024].
59. Pageorgiou, C., Jahan, S., Ho, G., Wang, K., Kolovich, L., Minoiu, C., ... & Spatafora, N. (2014). Sustaining long-run growth and macroeconomic stability in low-income countries—The role of structural transformation and diversification. *IMF Policy Papers*. Dostupno na:

- <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2014/030514.pdf> [pristupljeno 10. srpnja 2024].
60. Pop, C. (2013). The modern Olympic Games – A globalised cultural and sporting event. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 92, 728-734. Dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.08.746> [pristupljeno 7. kolovoza 2024].
61. Ponomarenko, O., & Plekhanov, A. (2014). Economic Impact of the 2014 Sochi Winter Olympics. European Bank. Dostupno na: <https://www.ebrd.com/news/2014/economic-impact-of-the-2014-sochi-winter-olympics.html> [pristupljeno 10. kolovoza 2024].
62. Reuters. (2013, April 24). Soccer: Less democracy makes for an easier World Cup—Valcke. Reuters. Dostupno na: <https://www.reuters.com/article/us-soccer-fifa/soccer-less-democracy-makes-for-an-easier-world-cup-valcke-idUSBRE93N18F20130424> [pristupljeno 30. srpnja 2024].
63. Rowan Kelleher, S. (2024). Air France To Take A \$193 Million Hit As Tourists Avoid Paris Olympics. *Forbes*. Dostupno na: <https://www.forbes.com/sites/suzannerowankelleher/2024/07/02/air-france-193-million-loss-paris-olympics/> [pristupljeno 10. kolovoza 2024].
64. Ross, M. L. (2017). What do we know about economic diversification in oil-producing countries? Dostupno na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2214790X19300073> [pristupljeno 11. srpnja 2024].
65. Saaida, M. B. (2023). The Role of Soft Power in Contemporary Diplomacy. *Journal homepage: www.ijrpr.com* ISSN, 2582, 7421.
66. Saudijska Arabija (2022). Quality of Life Program Implementation Plan, Saudi Vision 2030. Dostupno na: <https://www.vision2030.gov.sa/media/gi313js2/qol-en.pdf> [pristupljeno 11. srpnja 2024].
67. Skey, M., (2022). Sportswashing: Media headline or analytic concept? *International Review for the Sociology of Sport*, 58(5), 749–764. Dostupno na: <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/10126902221136086> [pristupljeno 17. srpnja 2024].
68. Svjetska banka (2021). Oil rents (% of GDP) – Saudi Arabia; Dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PETR.RT.ZS?locations=SA> [pristupljeno 5. kolovoza 2024].

69. Ulrichsen, K. C. (2023). The rise of Gulf states' investments in sports: Neither soft power nor sportswashing. Project on Middle East Political Science. Dostupno na: <https://pomeps.org/the-rise-of-gulf-states-investments-in-sports-neither-soft-power-nor-sportswashing> [pristupljeno 11. kolovoza 2024].
70. Vision 2030. (n.d.). Vision Realization Programs. Vision 2030. Dostupno na: <https://www.vision2030.gov.sa/en> [pristupljeno 21. kolovoza 2024].
71. Zidan, K (2022). Could 2022 be sportswashing's biggest year? The Guardian. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/sport/2022/jan/05/sportswashing-winter-olympics-world-cup> [pristupljeno 20. srpnja 2024].

POPIS TABLICA

Tablica 1: Pet sektora koji najviše utječu na BDP u Europskoj uniji	4
Tablica 2: Zaposleni u sportskoj industriji u Europskoj uniji u 2023. godini.....	6

Tablica 3: Usporedba kandidature i domaćinstva Ljetnih i Zimskih olimpijskih igara po državama u 20. i 21. stoljeću	18
---	----

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1: Trošak organiziranja Olimpijskih igara od 2004. do 2024.....	19
Grafikon 2: Prekoračenje planiranog budžeta.....	20
Grafikon 3: Doprinosi Međunarodnog olimpijskog odbora za održavanje Olimpijskih igara	22